

Rusland og EU

Hvordan opnår vi et tøbrud?

af Søren Riishøj

Rusland er blevet den ”perfekte fjende” med en helt særlig evne til at provokere Europas politiske klasse

INTRODUKTION

*F*orholdet mellem EU og Rusland har ikke på noget tidspunkt siden 1991 været lige så iskoldt som i dag. Vil det forblive fastfrosset? Er et tøbrud overhovedet muligt - og er det ønskeligt? Skal EU's - og dermed Danmarks - politik over for Rusland være ”engagement” eller ”containment”? Det er en svær, men vigtig debat.

Emnet er yderligere aktualiseret efter valget af Joe Biden og efter EU's udenrigskommissær Josep Borells mislykkede besøg i Moskva for nogle uger siden. Fortsat ”iskold krig” er nok for nogle et ”ønske-scenarie”, men i min optik skadelig for både Rusland og EU. I værste fald får vi regulær krig og eventuelt atomkrig. I det følgende vil jeg først gennemgå forskellige temaer og holdninger, som trives i Europa og i Rusland og derefter stille forslag til, hvordan udviklingen kan vendes.

ANBEFALINGER

”Containment” er ikke en god løsning. Politikken over for Rusland bør tage udgangspunkt i følgende konklusioner og anbefalinger:

1. EU's (og USAs) økonomiske magt er mindsket. At indføre vestligt demokrati overalt er umuligt.
2. Selvkritik og realisme er godt, uigennemtænkte handlinger er kontraproduktive.
3. Begge parter, Rusland og EU, er tabere under sanktionskrig og handelskrig.
4. Våbenkontrol er påkrævet, for faren for regulær krig er vokset.
5. Militær afpresning øger uundgåeligt undertrykkelsen i Rusland.
6. Sanktionskrig og cyberkrig og propagandakrig kan let føre til regulær krig .
7. Militærpagter kan skade positiv forandring. NATO bør ikke udvides yderligere.
8. Støtte til oprør i autoritære stater bør ikke gives ukritisk. Ikke-voldelig modstand er vejen.
9. Mere støtte til samarbejde på civilsamfundsniveau er påkrævet, med tolerance og respekt for andre.
10. En fredelig reguleret overgang kan være den *mindst dårlige* løsning i stater uden et demokratisk fundament. Erfaringerne fra det arabiske forår og fra de ”kulørte revolutioner” burde mane til eftertanke. I Rusland oplevede vi en reguleret overgang i 1999, fra Jeltsin til Putin.

RIKOs Udenrigspolitiske Analyser skrives af eksperter fra RIKOs Råd. Analyserne er uafhængige af partipolitiske og kommercielle interesser. Forslag til konkrete analyser, der berører aktuelle udenrigspolitiske emner, kan drøftes med redaktionen ved at kontakte RIKOs Sekretariat (*se sidste side for kontaktinformation*).

”ENGAGERS” OG ”CONTAINERS”

Emnet drøftes ivrigt i medier og tænketanke rundt om i Europa. Groft sagt har vi to yderpoler, når det gælder Rusland. I den ene ende af skalaen har vi ”engagers”, fortalere for dialog og ”engagement” og for ”reset”. Nogle er ”bløde”, udviser forståelse for de russiske standpunkter og ønsker at imødekomme dem. I Tyskland er de kaldt ”Russland-Verstehere”, ”Rusland-forstående”. Andre er ”hårde” (”tough”), går ind for dialog, men ud fra en styrkeposition og med brug af trusler om at indføre sanktioner. Der satses her på enighed og sammenhold både i EU og på tværs af Atlanten. I den anden ende af skalaen har vi ”hardlinere”. De står for ”crack-down” og for ”containment”, dvs. inddæmning og ser gerne også tilbagerulning af Rusland og støtte til systemmodstandere i Rusland selv. ”Containerne” og ”hardlinerne” går typisk ind for NATOs udvidelse med fx Ukraine og Georgien, dvs. helt op til Ruslands nuværende ydre grænser. Rusland skal et meget langt stykke af vejen afskrækkes og isoleres fra det internationale samfund. I EU står Frankrig som eksponent for ”engagement”, Litauen derimod for ”containment”. Danmark vakler, men er vel tættest på Litauen.

Omkring 2010 havde fortalerne for ”engagement” overtaget. Der blev talt om et partnerskab, fx om ”partnerskab for modernisering”. Daværende chef for EU-kommissionen Romano Prodi udtalte de berømte ord om, at Den europæiske Union og Rusland har alt til fælles ”bortset fra institutionerne”. Rusland var og er stadig uden for EU. Russisk EU-medlemskab har før været nævnt, men blev skudt ned. Der var omkring 2010 forståelse for de russiske holdninger, også når det gælder indretningen af den globale orden. Men efter oprøret i Ukraine og annekteringen af Krim i 2014 fik ”hardlinere” overtaget. Som sagt af Mark Leonard fra den liberale tænketank ECFR (22.2.2021) er Rusland blevet den ”perfekte fjende” med en helt særlig evne til at provokere Europas politiske klasse. Vendingen over mod ”kold krig” var sket i 2012, hvor Putin vendte tilbage til præsidentposten.

Siden er konflikten med Rusland blevet yderligere optrapet. Rusland til gengæld har satset på større selvforsyning og mere handel med Kina/Asien. ”Krigen” føres på flere fronter, som cyberkrig, propagandakrig og økonomisk krig på samme tid. Indtil videre er regulær krig undgået, men truslen er som sagt vokset. På en skala fra 0 til 10 om fare for regulær krig var det blandt eksperter den udbredte holdning i 2014, lige efter annekteringen af Krim, at verden var kommet nærmere krig, var nået tallet 7. Det tal er ikke faldet siden. Giftagrebet på Navalny gjorde ondt værre. Det ”særlige forhold” (”special relationship”) mellem Tyskland og Rusland er mere eller mindre forlængt. Rusland udviste diplomater fra Tyskland, Sverige og Polen, endda samtidig med at EU’s udenrigskommissær (Borell) var i Moskva. Det var mildt sagt ikke en klog politisk beslutning.

NAVALNY-AFFÆREN

Jævnfør en analyse af Sabine Fischer for den globale tænketank ”Carnegie Endowment” (19.02.2021) er stateres indenrigspolitik i stigende grad blevet geopolitik. Navalny kan ikke, bedømt ud fra sin fortid, kaldes pro-europæisk og pro-vestlig, hans kamp har haft klare nationalistiske elementer og frem for alt været rettet mod korruption. Han har heller ikke bred opbakning i befolkningen, at dømme efter seriøse meningsmålinger, men han er alligevel et problem for Putin. Amnesty har frataget Navalny status som samvittighedsfange pga. hans politiske udtalelser. Det officielle Rusland ser ham som vestlig agent. Navalny affæren har ført til større undertrykkelse i Rusland, har styrket sikkerhedstjenesterne og den lodrette akse og sikkert udskudt datoen for Putins afgang.

EU’S FORHOLD TIL RUSLAND – STØRRE REALISME ER PÅKRÆVET

Som sagt af Dmitri Trenin, chef for ”Carnegie Endowment” i Moskva (18.2.2021), er spændingerne mellem Rusland og EU i dag trods alt ikke på samme niveau som under den gamle kolde krig. Rusland er i dag mindre autarkisk, den russiske befolkning kan rejse til andre lande, og adgangen til informationer er vokset drastisk takket være internettet og de sociale medier. Forholdet mellem Rusland og Vesten er godt nok dybt problematisk, men mere ”dynamisk” i dag.

”EU bør nå frem til en mere gennemtænkt balance mellem på den ene side mod-aktioner og selvbeskyttelse og på den anden oprettholdelse af sociale og økonomiske kontakter med Rusland. Meget er på spil.

Det gælder også forholdene i Ruslands ”nære udland”, SNG-området. Putin frygter, som Jeltsin i sin tid, for sin fysiske sikkerhed, dersom han må gå af som følge af en ”kulørt revolution”, et oprør nedefra. Scenarier med kaos og hævn togter har vi oplevet i flere lande. Det sker næppe i Rusland lige nu, dertil er den lodrette akse for stærk og loyal. Brug af menneskerettigheder til at destabilisere Rusland inde fra, accepteres ikke, da faren for et ukontrolleret oprør nedefra vil vokse.

Sabine Fischer mener, at det ikke kan være i EU’s interesse i den grad at miste kontakterne til det russiske samfund. De

sociale kontakter rammes hårdest og hurtigst, når de politiske spændinger vokser. EU behøver større *realisme*, når det gælder forholdet til Rusland. EU's og for den sags skyld USA's indflydelse har jo været faldende. EU bør nå frem til en mere gennemtænkt balance mellem på den ene side mod-aktioner og selv-beskyttelse og på den anden opretholdelse af sociale og økonomiske kontakter med Rusland. Meget er på spil.

Dmitri Trenin påpeger, at EU siden 2012 har satset på et selektivt ”engagement”, på samme tid dialog, sanktioner og skarp kritik. Mark Leonard mener, at samarbejdet omkring klima og energi bør ske på ”teknokratisk” vis, uden de store fanfarer og store diplomatiske armbevægelser. Sanktionerne har helt klart ikke haft de tilsigtede virkninger, og de rammer Vesten selv. Værdikløften mellem Rusland og EU er vokset yderligere. Økonomiske kontakter, samarbejde om sundhed her under og efter COVID-19 pandemien, videnskabelige og kulturelle kontakter og samarbejde om at løse klimaudfordringerne, ville gøre udsigterne til forandringer globalt og internt i Rusland bedre.

Rusland som sådant er ikke et anti-europæisk land, selv om mange i Vesten mener det. I stedet for dialog med Bruxelles satses der fra russisk side på bilaterale kontakter. EU-landene er ikke enige om Rusland-strategierne, uanset de fælles erklæringer på topmøder. Forholdet mellem USA og Rusland er et kapitel for sig. New Start forhandlinger om kontrol med langtrækkende atomvåben er trods alt kommet i gang, men Bidens globale menneskeretsoffensiv vinder ikke gehør i Rusland. Samarbejde omkring sundhed er blevet endnu mere oplagt efter COVID-19 pandemien. Sputnik V vaccinen er blevet godkendt og indkøbt i flere EU-lande. Og Rusland har interesse i klima-forhandlinger og Antarktis.

I Arktis kunne EU især via Finland, Sverige og Danmark praktisere dialog med Rusland i regi af Arktisk Råd. Men det forudsætter selvfølgelig en reel vilje til dialog og villighed til at sætte konflikter i andre områder uden for dagsordenen.

ALTERNATIVER TIL KONFRONTATION

Vendingen væk fra konfrontation og ”containment” kan gå flere veje. En mulig vej er ”cohabitation”, en anden ”co-existence” og en tredje ”neighbourliness” med gensidig respekt for ”forskelligheder” og med aftaler om eksempelvis cyber-space og samarbejde om infrastruktur, energi og grænsekontrol. Et nej til Northstream II gasledningen vil, siger Mark Leonard, styrke troen på Vesten som aggressiv fjende. Det kan af Putin bruges til at fjerne befolkningens opmærksomhed fra de interne problemer, ganske som efter sanktionerne mod Rusland i kølvandet på annekteringen af Krim i 2014. Under den gamle kolde krig var Østrig og Finland neutrale, holdt uden for militære pagter. Den finske og østrigske model blev anbefalet af Henry Kissinger og Zbigniew

Brzezinski under krisen i Ukraine i 2013-2014. Forslaget fik ikke tilstrækkelig politisk opbakning, det er beklageligt.

Gensidig kritik burde være naturligt, selvkritik lige så og det hos begge parter. Men det kniber alvorligt. Dobbeltstandarder, fx når det gælder mediefrihed, er dårlig politik, og det trives også hos os selv. Ukraine og Litauen og andre lande har grebet ind med censur over for, hvad de ser som russisk-venlige medier. Diktatur accepteres i Egypten, Saudi-Arabien og i Centralasien, men ikke i Rusland og Kina. ”Stabilitøkrati” og fredelig overgang kan være den mindst dårlige løsning i starter uden de historiske og kulturelle forudsætninger for liberalt demokrati. Den gamle geopolitiske ”Kirkpatrick-doktrin”, at acceptere diktaturer, blot de er ”pro-vestlige”, er ikke død.

Hverken EU eller Rusland kan ændre beliggenhed og geografi eller deres historie og dybe kultur. Dette burde være udgangspunktet for vores politik over for Rusland (og Kina). Lande og kontinenter er og bliver forskellige. Solsjenitsyn havde det autoritære system med den ”gode zar” som sit ideal, ikke ”vestlig dekadence”. Den politiske kultur er anderledes i Rusland. Men det liberale demokrati er under stigende pres i både EU og USA. Det er derfor blevet sværere at føre vestlig værdipolitik globalt.

Som sagt indledningsvist skal EU og Danmark selv træffe vigtige valg, ”containment” eller ”engagement”? Og hvordan skal det ske? At vælge ”containment” betyder en fastfrosset konflikt med Rusland i mange år frem. Som sagt, at tro på at et svækket EU (og USA) vil være i stand til at vælte styret i Rusland og indføre vestligt demokrati og pro-vestlig politik er naivt, slet og ret. Ændringer skal ske inde fra via lavere korrupsion, økonomiske forandringer og mere ”rule of law”.

”*at tro på at et svækket EU vil være i stand til at vælte styret i Rusland og indføre vestligt demokrati og pro-vestlig politik er naivt.*”

Det kræver kontakter med andre lande, samhandel og øget civilsamfundssamarbejde. Mange fortalere for ”containment” ser som sagt helt naturligt en fordel ved status quo i forholdet til Rusland. Et ansændt forhold mellem Rusland og EU/USA vil give den lodrette akse, dvs. militær, politi og sikkerhedstjenesterne, endnu mere magt. At der blev brugt gifangreb mod russiske oppositionelle kan undre, men det skyldes formentlig, at den fremgangsmåde vækker større opsigt end at myrde modstandere og ad den vej vil forstærke de allerede stærkt ansændte relationer. Det er i ”hardlinernes” og ”containment”- fortalernes åbenlyse interesse, og det gælder både i Rusland og i USA og Europa, for rustningsindustrien, det militær-industrielle kompleks, og efterretningstjenesterne bliver styrket.

Argumenterne for ”engagement” burde veje tungest. ”Engagement” er ikke ensbetydende med kapitulation og eftergivelse. Israel forhandler løbende med Rusland om Syrien. Ruslands engagement i Nagorno-Karabakh krigen er bredt accepteret. Et tømbrud skabes ikke via konfrontation, men via ”Wandel durch Handel”, dialog og kontakter som sagt i sin tid af Tysklands kansler Willy Brandt, for nylig også udtrykt af Tysklands præsident Frank Walter Steinmeier under den årlige konference i den tyske komité for økonomiske relationer med Central- og Østeuropa. Begge sider, Rusland og EU, har et ansvar, erklærede han. Brandts ”Ostpolitik” bidrog i allerhøjeste grad til murens fald takket være øget diplomati, støtte til ikke-voldelige oppositionsbewægelser i øst, eksempelvis Solidaritet og Charta 77, mere åbne grænser og øget samarbejde på det kulturelle område.

KONTAKT RIKO

SEKRETARIATET

Rasmus Sønderbjerg	Maleeha Asif
Politisk praktikant	Projektpraktikant
E: rasmus.sonderbjerg@riko.nu	E: maleeha.asif@riko.nu
T: +45 30 66 21 80	

Søren Riishøj er Lektor emeritus ved Institut for Statskundskab på Syddansk Universitet..

REDAKTIONEN

Palle Bendsen, Line Engbo Gissel, Niels Hahn, Jørn Boye Nielsen (+45 2990 4512), Kristian Svendsen, Misha Zand og Clemens Stubbe Østergaard.

Udenrigsanalyserne skrives af eksperter fra RIKO Rådet. Analyserne er uafhængige af partipolitiske og kommercielle interesser. De berører aktuelle udenrigspolitiske emner, og forslag til konkrete analyser kan drøftes med redaktionen ved at kontakte RIKOs Sekretariat.

For mere information om rådsmedlemmerne: <http://riko.nu/om-riko/rikoraadet/>